

Η ανάλυση της κρίσης δημόσιου χρέους από τη σκοπιά των «από κάτω»¹

του Γιάννη Μηλιού

Η πάγια νεοφιλελεύθερη στρατηγική σε όλες τις χώρες της ΕΕ είχε στόχο την αναδιανομή πλούτου και εξουσίας υπέρ του κεφαλαίου. Η διαδικασία αυτή διεξαγόταν στο πλαίσιο των κοινωνικών ανταγωνισμών (της «πάλης των τάξεων») και είχε κάποια συγκεκριμένα όρια. Το βασικό εργαλείο της ήταν να εκθέτει την κάθε μεμονωμένη επιχείρηση (ατομικό κεφάλαιο) σε όσο το δυνατόν πιο έντονο ανταγωνισμό, έτσι ώστε το κόστος να μετακυλιέται στις πλάτες των εργαζομένων και παράλληλα η οικονομία να αναδιαρθρώνεται με την έννοια της αποδιάρθρωσης ή της απόσυρσης των λιγότερο ανταγωνιστικών κεφαλαίων.

Στην υλοποίησή του, το νεοφιλελεύθερο σχέδιο αρθρώθηκε με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής οικονομικής ενοποίησης. Στηρίχθηκε στην ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων, εμπορευμάτων, εργαζομένων, καθώς και στο ενιαίο θεσμικό πλαίσιο, μέτρα που εντείνουν τον ανταγωνισμό των μεμονωμένων κεφαλαίων και επιταχύνουν τις διαδικασίες κεφαλαιακής συσσώρευσης του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου σε κάθε χώρα μέλος της ΕΕ.

Το ενιαίο νόμισμα υπήρξε το επιστέγασμα της ευρωπαϊκής αυτής στρατηγικής. Με τη νομισματική ολοκλήρωση εξαφανίζεται η δυνατότητα της διακύμανσης του (εθνικού) νομίσματος, το οποίο λειτουργεί προστατευτικά για την οικονομία της χώρας που ωθείται σε υποτίμηση. Ο εν λόγω μετασχηματισμός βασίζεται στην ενοποίηση και την ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής σφαίρας, η οποία, όπως είπαμε, αποτελεί κυρίως σφαίρα ρύθμισης του καπιταλιστικού συστήματος. Η αγορά κεφαλαίου δεν υπάρχει παρά μόνο μέσω της χρηματοπιστωτικής σφαίρας: οποιαδήποτε βιομηχανική επιχείρηση –όπως λ.χ. η Ρενώ ή η 3Ε– συνιστά συγχρόνως και χρηματοπιστωτική λειτουργία, γιατί οι μετοχές της πωλούνται και αγοράζονται στο Χρηματιστήριο, και ανάλογα με τη διακύμανση των τιμών τους αποστέλλονται μηνύματα αναγκαία για τη λειτουργία αυτής καθαυτής της βιομηχανικής παραγωγής.

Η ευρωπαϊκή χρηματοπιστωτική ενοποίηση που επιταχύνθηκε μετά την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος δημιούργησε εκ των υστέρων ένα είδος άτυπου προστατευτισμού για τις χώρες που είχαν χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης αλλά υψηλότερους ρυθμούς μεγέθυνσης (και υψηλότερη κερδοφορία κεφαλαίου), όπως οι περισσότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης και η Ιρλανδία. Ο επιχειρηματικός τομέας των χωρών αυτών προσείλκυε κεφάλαια, κυρίως υπό τη μορφή επενδύσεων χαρτοφυλακίου (κεφαλαίων για αγορά μετοχών), στη βάση των προσδοκιών για υψηλότερες αποδόσεις στην αγορά μετοχών, λόγω ακριβώς των υψηλότερων ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης. Παράλληλα οι χώρες αυτές ανέπτυξαν γρηγορότερα από τις άλλες το δημόσιο και ιδιωτικό δανεισμό. Στο πλαίσιο της ενοποιημένης χρηματοπιστωτικής σφαίρας, η περίπτωση των χωρών της Ευρώπης συνάδει με το κυρίαρχο μοντέλο στην παγκόσμια οικονομία μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Κίνας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν μεγάλα πλεονάσματα κεφαλαιακών εισροών, εξ ου και τα μεγάλα ελλείμματα εμπορικών ροών. Το ίδιο συνέβη με τη Νότια Ευρώπη, που στο σημείο αυτό προσομοιάζει στο οικονομοτεχνικό μοντέλο των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι επίσημοι οικονομολόγοι των διεθνών οργανισμών εντόπιζαν αυτή την ανισομέρεια και έως το ξέσπασμα της κρίσης την αξιολογούσαν θετικά, θεωρώντας ότι μέσω αυτής της διαδικασίας ενισχύεται η οικονομική σύγκλιση των ευρωπαϊκών

¹ Απόσπασμα από την εισαγωγή του βιβλίου *Από την Κρίση στην Κυβέρνηση της Αριστεράς* (Γ. Μηλιός, εκδόσεις Πεδίο)

χωρών, το λεγόμενο catching up, δηλαδή η γρηγορότερη μεγέθυνση των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών και, συνεπώς, η σύγκλισή τους με τις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες της βόρειας Ευρώπης.

Η συστημική κρίση του 2008-2009 οδήγησε στην κατάρρευση αυτού του μοντέλου συμβίωσης εντός της ΕΕ, καθώς προκάλεσε ως βασικό της στοιχείο τη χρηματοπιστωτική αναξιοπιστία χωρών με συγκριτικά υψηλά δημόσια ελλείμματα και χρέος. Αυτό που συνέβη είναι ότι ξαφνικά επανατιμολογήθηκε ο χρηματοπιστωτικός κίνδυνος. Το κυρίαρχο μοντέλο κατέρρευσε, καθώς μειώθηκαν οι εισροές από επενδύσεις χαρτοφυλακίου αλλά και οι δανειακές εισροές.

Η βαθιά κρίση ταρακούνησε συνολικά τον ανεπτυγμένο ευρωπαϊκό καπιταλισμό. Σε μια πρώτη φάση μάλιστα δημιούργησε και ένα διάχυτο τρόμο. Ας θυμηθούμε τις «αντικαπιταλιστικές» διακηρύξεις των Ευρωπαίων ηγετών και, κυρίως του Νικολά Σαρκοζί, το 2008 ενάντια στις «υπερβολές» του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού και της κερδοσκοπίας. Ακόμη και το 2009 ο Σαρκοζί, σε συνέδριο «για την Κρίση» που έλαβε χώρα στο Παρίσι, διακήρυττε, παρουσία της Άγκελα Μέρκελ και άλλων Ευρωπαίων ηγετών, ότι πρέπει «να ηθικοποιήσουμε και όχι να καταστρέψουμε» τον καπιταλισμό.

Αυτές οι διακηρύξεις αποκαλύπτουν την έκπληξη και την ανασφάλεια που αισθάνθηκαν οι ευρωπαϊκές οικονομικές και πολιτικές ελίτ αμέσως μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Πολύ σύντομα όμως, στη σύνοδο των G20 (των είκοσι μεγαλύτερων οικονομιών του πλανήτη) το 2009, διαπίστωσαν ότι η κρίση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ευκαιρία για την ενδυνάμωση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, το οποίο, κατά κάποιον τρόπο, αλλοιωνόταν από την ανισομέρεια που περιγράψαμε προηγουμένως: τελικά, οι μεγάλες ροές χρήματος στις ταχέως αναπτυσσόμενες, αλλά κατά μέσο όρο χαμηλότερου επιπέδου ανάπτυξης χώρες διαχέονταν στην κοινωνία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και προστάτευαν ως ένα βαθμό την ίδια την εργασία. Τα υψηλά κέρδη και οι προσδοκίες για ακόμη μεγαλύτερη κερδοφορία επέτρεπαν αυξήσεις μισθών (καίτοι βέβαια, αν λάβουμε υπόψη μας και τα μη μετρήσιμα στοιχεία της εκ περιτροπής και μαύρης εργασίας, αυξήθηκε μεν ο μέσος μισθός αλλά όχι η μερίδα των μισθών), επιτάχυναν τη διαφθορά κ.λπ.

Η έλευση της κρίσης θεωρήθηκε ότι δίνει στις κυρίαρχες τάξεις τη δυνατότητα να εμβαθύνουν σε πρωτόγνωρο βαθμό το νεοφιλελεύθερο σχέδιο, συνθλίβοντας στην ουσία το μεταπολεμικό «κοινωνικό συμβόλαιο» και συμπιέζοντας τις ιστορικά διαμορφωμένες κοινωνικές ανάγκες. Η μείωση της αξίας της εργατικής δύναμης βρίσκεται στο επίκεντρο της νεοφιλελεύθερης επίθεσης. Και όπως ξέρουμε από τον Μαρξ, αυτή η αξία δεν είναι κάτι τεχνικό ή σταθερό. Συνιστά αποκρυστάλλωμα του ταξικού αγώνα.

Οι ευρωπαϊκές ελίτ διακήρυξαν έτσι ότι η κρίση έχει δημοσιονομικό χαρακτήρα, είναι «κρίση χρέους» εκείνων των χωρών που δεν εφάρμοσαν «ενάρετες» δημοσιονομικές πολιτικές, αλλά συσώρευσαν ελλείμματα στον κρατικό τους προϋπολογισμό μέσα από σπατάλες που σχετίζονταν με τη «διόγκωση του δημόσιου τομέα», τους «υπερβολικούς μισθούς και επιδόματα» των δημόσιων υπαλλήλων, τη διαφθορά των αξιωματούχων κ.ο.κ.

Υποστήριξαν επομένως ότι το πρόβλημα είναι οι («υπερβολικές») δημόσιες δαπάνες και ότι η λύση βρίσκεται στον περιορισμό τους, μέσα από τη μείωση μισθών, συντάξεων και παροχών, και την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών. Αμέσως βέβαια η εισοδηματική λιτότητα και οι περικοπές μισθών επεκτάθηκαν και στον ιδιωτικό τομέα, μειώνοντας έτσι τη φοροεισπρακτική δυνατότητα του Δημοσίου, ενώ η όποια προσπάθεια αύξησης των δημόσιων εσόδων περιορίστηκε στην υπερφορολόγηση των χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων, καθώς και της ακίνητης

περιουσίας των εργατικών και μεσαίων κοινωνικών τάξεων. Έγινε έτσι φανερό ότι δεν επρόκειτο για μια προσπάθεια «νοικοκυρέματος» των δημόσιων οικονομικών ή περιορισμού του δημόσιου χρέους, αλλά κυρίως για μια στρατηγική αναδιανομής εξουσίας και πλούτου προς όφελος των κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων, καθώς τα βάρη της κρίσης ωθούνταν στις πλάτες των εργαζομένων και ευρύτερα της κοινωνικής πλειοψηφίας των λαϊκών και μεσαίων τάξεων.